

Snylteveps i Østfold - en lite kjent insektgruppe

THOR JAN OLSEN

Olsen, T. J. 2007. Snylteveps i Østfold - en lite kjent insektgruppe. *Natur i Østfold* 26(1-2): 14-16.

Snyltevepsene er en lite kjent insektgruppe her i landet. Muligens har vi så mange som 3-4000 arter i Norge, men så langt er bare en brøkdel av disse funnet. Leserne oppfordres nå til å være med på innsamling og registrering av snylteveps slik at vi får bedre kunnskap om denne spennende dyregruppens forekomst i Østfold.

Thor Jan Olsen, Postboks 1062 Valaskjold, 1705 Sarpsborg, e-post: t-jolse@online.no

Viktige aktører i naturen

Det er ikke alle som får den oppmerksomheten de fortjener. Mange utfører oppgaver som ingen legger merke til, men som er viktige for at samfunnet skal fungere. Slik er det med folk, og slik er det ofte i insektverdenen også.

Folk flest kjenner lite til snyltevepsene. Disse insektene lever ofte et anonymt liv, selv om en og annen kan observeres i nærheten av utelampa i den varme årstiden. Snyltevepsene kan bli tatt for å være fluer, men prøver du å holde en kan du få et smertefullt stikk. Så kanskje det er best å la dem være i fred...?

Den typiske snylteveps har – som navnet sier – en ”vert” som den kan snylte på (eller helst: i). De fleste holder seg til én eller noen få arter som de oppsøker. Vertene er som regel insekter, men også andre småkryp kan være utsatt. På den måten er snyltevepsene med på å regulere mange bestander av forskjellige arter. Forekomsten av snylteveps følger forekomsten av vertsdyr – er verten en sjelden art, er dens snylter enda mer sjelden!

En snylteveps er nøye med å få lagt sine egg på riktig stadium hos vertsdyret. Noen legger egg i vertens egg, andre i larver, pupper, eller i voksne dyr. Noen legger egg i andre snyltevepsers larver som allerede er på plass i et annet insekt. Noen legger egg PÅ verten, mens de fleste stikker brodden gjennom huden for å plassere egget midt

i matfatet. Noen arter må stikke brodden gjennom treverk før de treffer verten der inne. Dette kan være et farefullt prosjekt – etter å ha kjempet med å bore brodden gjennom hardt treverk i timevis, kan brodden bli sittende fast og snyltevepsen sulter i hjel.

Snyltevepsene er med andre ord en stor og variert insektgruppe, med mange forskjellige måter å leve på.

Artsmangfoldet innen denne gruppen forklares lett med det faktum at svært mange insektarter har sin ”egen” snyltevepsart. Noen har flere.

Noen snylteveps legger flere egg, spesielt dersom verten er stor i forhold til snyltevepsen. Andre legger bare ett egg. Noen av dem som legger ett egg har ”polyembryoni”. Det betyr at ett egg deler seg slik at resultatet blir eneggede ”tvillinger”, eller kanskje ”tuslinger” – det kan bli opptil ett tusen larver av ett slikt egg!

Ikke alle arter er så spesialiserte som den som lever på den sjuprikkede marihøna. Når larven er klar til å forpuppe seg, kryper den ut av verten (marihøna) og spinner vertens bein fast til underlaget. Marihøna kommer ingen vei, (men den er allerede døende) og snyltevepslarven kan forpuppe seg under marihønas buk. Der er den relativt trygg. Marihøner spises nemlig i liten grad av fugler, og følgelig er dette et ypperlig skjulsted for godbiten som ”modnes” på undersiden.

Fig. 1. *Ichneumon stramentarius* (Gravenhorst, 1820). Foto: Thor Jan Olsen.

Fig. 2. *Ophion luteus* (Linnaeus, 1758). Foto: Thor Jan Olsen.

Hva er en snylteveps?

Det finnes flere familier av snylteveps. Den største familien kalles *Ichneumonidae*. Artene i denne familien er slanke, med lange følehorn som har minst 16 ledd. Forvingenes forkanter kan virke kraftige, med en typisk flekk. Det er hunnene som har brodd. Denne kan være lang, noen ganger svært lang, eller ganske kort, slik som denne *Ophion*-arten (se bilde).

Men selv om brodden er kort, er stikket smertefullt!

Snylteveps i Østfold

Insektfaunaen i Norge er fortsatt dårlig kjent. Riktignok regner vi med at vi har rundt 25.000 insektarter i landet selv om 4-5.000 av dem fortsatt ikke er funnet. Men fordi mange arter er funnet i nabolandene våre, men ikke her, regner vi med at vi finner dem ved mer aktiv forskning og innsamling.

Noen av de verste eksemplene på vår dårlige oversikt finner vi innen ordenen *Hymenoptera* (Årevinger). Her finner vi blant annet bier og veps. Noen familier vet vi en del om, men for familien *Ichneumonidae* er kunnskapen skremmende dårlig. Heldigvis har enkeltpersoner tatt tak i dette. Selvsagt på frivillig, ulønnet basis. – Slik forskning er ikke prioritert i myndighetenes budsjetter!

For noen år siden startet Øistein Berg (Gjettum) og Matthias Riedel (Tyskland) opp et registreringsprosjekt for å kartlegge *Ichneumonidae* i Norge. Muligens har vi så mange som 3-4.000 arter her i landet, men så langt er bare en liten del av dette mangfoldet funnet.

Rundt år 2000 kjente man til ca 700 arter av snylteveps i Norge. Siden den gang har tallet økt til rundt 1.600 arter. I Europa er det kjent ca 4.500 arter.

Etter 10 års registrering, ble den første artikkelen i en serie om norske snyltevepser publisert i 1997. Der ble det presentert 78 arter nye for Norge. 45 av disse var fra Østfold. De fleste funnene fra fylket er fra Sarpsborg (Riedel & Berg 1997). Det betyr ikke nødvendigvis at Sarpsborg er så mye mer artsrik enn andre steder, men at resten av fylket kanskje ikke er undersøkt i samme grad.

Fram til 2007 er ytterligere tre artikler publisert. Tilsammen presenterer de fire artiklene 420 arter nye for Norge, av disse er hele 210 arter funnet i Østfold. Litt spennende er det også at det blant de nye artene for Østfold er hele 23 arter som er nye for Skandinavia! (Riedel, Hansen & Berg 2000, 2005 og 2007).

For å finne disse vepsene kan man bruke håv, eller sette opp et Malaisetelt. Et slikt telt har lyst tak, det er ikke yttervegger, men i stedet en mørk

midtvegg som leder insektene opp i en beholder. Beholderen er plassert i det høyeste hjørnet av teltet, der insektene havner. Slik kan man undersøke mange dyr i løpet av en sesong.

Flere tusen eksemplarer av snylteveps er samlet inn og montert i løpet av de siste tjue årene. Disse er videresendt til Tyskland for identifikasjon. Slik innsamling krever ikke store fagkunnskaper – og alle kan bli med på en slik viktig jobb. Andre veps og bier er også spennende – der er masse gjort! Dermed er det positivt dersom man får med noe annet enn snylteveps i teltet; andre bier og veps trenger også oppmerksomhet.

Østfold er ett av de fylkene i Norge med størst artsrikdom innen insekter. Beliggenheten mot Sverige gjør også at vi kan forvente at nye arter dukker opp på grunn av mildere klima. Så det gjelder å få registrert hva som allerede finnes her! De ny-innvandrede blir en ekstra bonus. (Eller kanskje en advarsel om at klimaet endrer seg?)

Innsamling og registrering av snylteveps er en viktig del av ”grunnforskningen” som vi amatører kan hjelpe til med. Svært få har fanget snylteveps her i fylket (som i resten av landet), – så her kan alle finne noe spennende. Snylteveps blir ofte sett på som en gruppe vemmelige insekter med ”usympatisk” livsførsel - etter menneskelige mål. Men de er viktige for naturens balanse. Dessuten er det et relativt nytt forskningsfelt som kan bli viktig framover: man har nå begynt å bruke snylteveps for å begrense larveangrep på enkelte grønnsaker. Dette hjelper til med å begrense bruken av giftstoffer i landbruk og i veksthus. Mennesket spiller på lag med naturen!

Dette ble nesten som et opprop for å bli bedre kjent med snyltevepsen, og man kan godt kalle det et opprop, - eller en oppfordring til å bli med. Forfatteren tar svært gjerne imot henvendelser fra deg om du er interessert i å bidra med innsamling og registrering. Tips og råd er gratis!

Fig. 3. Malaiseteltet er et uunnværlig hjelpemiddel i innsamlingen av snylteveps og andre insekter. Foto: Thor Jan Olsen.

Litteratur

- Riedel, M. & Berg, Ø. 1997. Faunistic remarks on Norwegian Ichneumonidae (Hymenoptera). *Fauna Norvegica, Norwegian Journal of Entomology* 44 (1).
- Riedel, M., Hansen, L.O. & Berg, Ø. 2000. Ichneumonidae (Hymenoptera) new to the fauna of Norway. *Norwegian Journal of Entomology* 47 (2).
- Riedel, M., Hansen, L.O. & Berg, Ø. 2005. Ichneumonidae (Hymenoptera) new to the fauna of Norway, Part 2. *Norwegian Journal of Entomology* 52 (2).
- Riedel, M. & Hansen, L.O. 2007. Ichneumonidae (Hymenoptera) new to the fauna of Norway. Part 3. *Norwegian Journal of Entomology* 54 (2).
- Berg, Øistein – personlige opplysninger.
- Riedel, Matthias – personlige opplysninger

